

Οι Ιδεολογικές Προσεγγίσεις της Αχρωματοψίας, της Πολυπολιτισμικότητας, και της

Συμπολιτισμικότητας για τη Βελτίωση των Διομαδικών Στάσεων και Σχέσεων

Lisa Rosenthal και Sheri R. Levy

Πανεπιστήμιο Stony Brook, Νέα Υόρκη

Το κείμενο αυτό αποτελεί συνοπτική απόδοση του πρωτότυπου άρθρου, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του μαθήματος Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία στη Σχολική Κοινότητα, του ΠΜΣ Σχολική Ψυχολογία, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (διδάσκων: αναπλ. καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος), κατά το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2019-2020.

Εργάστηκαν οι: Βασιλική Αρκουλάκη, Ελισσάβητ Βελησαρίου, Αικατερίνη Γαρεφαλάκη, Φωτεινή Γεωργακοπούλου, Ερασμία Γρυπάρη, Κανέλλα Γεωργίου, Ελένη-Μαύρα Δημητροπούλου, Αγγελική Ζήκου, Χρήστος Καλογερόπουλος, Χρυσανγή Καρατζίου, Νικολέτα Κολοτούρου, Ελένη Λιούρδη, Φωτεινή Μαντζάνα, Ειρήνη Ξηρογιάννη, Βασιλική Πέππα, Σταματία Σαπουντζή, Βασιλική Τζιάλλα, Ευτυχία Τσεκούρα, Θεοδώρα Τσόγκα και Γεωργία Χριστοπούλου.

Περίληψη

Οι ερευνητές έχουν μελετήσει εδώ και καιρό τις πολιτισμικές ιδεολογίες της αχρωματοψίας και της πολυπολιτισμικότητας για τη βελτίωση των στάσεων και των σχέσεων μεταξύ ομάδων. Η συμπολιτισμικότητα, μια νέα ιδεολογία για τη διαχείριση της πολιτισμικής διαφορετικότητας, επικεντρώνεται στις παρελθούσες και τρέχουσες αλληλεπιδράσεις και διασυνδέσεις μεταξύ διαφορετικών φυλετικών και εθνοτικών ομάδων. Με βάση διεπιστημονικές μελέτες, το άρθρο αυτό εξετάζει κριτικά τις διάφορες μορφές των παραπάνω ιδεολογικών προσεγγίσεων και τις επιπτώσεις τους για τις διομαδικές στάσεις και σχέσεις ανάμεσα σε παιδιά, εφήβους και ενήλικες με διαφορετικό φυλετικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Παρόλο που κάθε πολιτισμική ιδεολογία έχει μελετηθεί με διάφορους τρόπους (συντά συνδυάζοντας διαφορετικές μορφές κάθε προσέγγισης), υπάρχουν επαρκή συγκριτικά εμπειρικά δεδομένα για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Προτείνεται η υλοποίηση μιας συνδυαστικής προσέγγισης των τριών πολιτισμικών ιδεολογιών, η οποία μεγιστοποιεί τα πλεονεκτήματα και τις θετικές επιπτώσεις της αχρωματοψίας, της πολυπολιτισμικότητας και της συμπολιτισμικότητας, ενώ συγχρόνως ελαχιστοποιεί τις αδυναμίες και τις αρνητικές συνέπειες κάθε προσέγγισης.

Οι Ιδεολογικές Προσεγγίσεις της Αχρωματοψίας, της Πολυπολιτισμικότητας, και της Συμπολιτισμικότητας για τη Βελτίωση των Διομαδικών Στάσεων και Σχέσεων

Έρευνες έχουν δείξει ότι η ζωή στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες, όπως ο Καναδάς, οι ΗΠΑ ή η Ολλανδία, μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις όπως οι διακρίσεις και η βία, αλλά ακόμα και η μειωμένη γνωστική λειτουργικότητα, χαμηλότερες εργασιακές επιδόσεις, ακόμα και προβλήματα υγείας. Επομένως, ο εντοπισμός αποτελεσματικών προσεγγίσεων για τη βελτίωση των διαπολιτισμικών σχέσεων αναμένεται να έχει πολλαπλά και πολυεπίπεδα οφέλη. Οι προσεγγίσεις αυτές συνοψίζονται συχνά με τον όρο «πολιτισμικές ιδεολογίες» ή «ιδεολογίες για τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας». Στο άρθρο αυτό εξετάζονται κριτικά οι δύο πιο διαδεδομένες από αυτές τις προσεγγίσεις, δηλαδή η πολιτισμική αχρωματοψία και η πολυπολιτισμικότητα. Επιπλέον, παρουσιάζεται η σχετικά νεότερη προσέγγιση της συμπολιτισμικότητας. Η ανάλυση των πλεονεκτημάτων και των περιορισμών των τριών πολιτισμικών ιδεολογιών ακολουθείται από την εισήγηση ενός συνδυαστικού μοντέλου που επιχειρεί να μεγιστοποιήσει τα ισχυρά σημεία και να ελαχιστοποιήσει τις αδυναμίες κάθε προσέγγισης, ξεχωριστά.

Οι Τρεις Πολιτισμικές Ιδεολογίες

Η Προσέγγιση της Πολιτισμικής Αχρωματοψίας

Η ιδεολογία της πολιτισμικής αχρωματοψίας πηγάζει από την τάση των ανθρώπων να δίνουν έμφαση σε επιφανειακές και ακατάλληλες κατηγοριοποιήσεις των ομάδων, όπως είναι για παράδειγμα η φυλή. Ως εκ τούτου, υποστηρίζει την αποφυγή απόδοσης ιδιαίτερου νοήματος στην ένταξη ενός ατόμου σε μια συγκεκριμένη ομάδα, ως μέσο για τη μείωση των προκαταλήψεων. Επομένως, η εν

λόγω ιδεολογία αποσκοπεί στην ίση μεταχείριση όλων των ανθρώπων, ανεξάρτητα από την ιδιότητα που φέρει ο καθένας ως μέλος μιας ομάδας.

Μια γενική αρχή της πολιτισμικής αχρωματοψίας είναι η αποφυγή και η αγνόηση συζητήσεων που αφορούν τις κατηγοριοποιήσεις ομάδων. Παρόλο που φαίνεται ότι μια τέτοια πρόθεση θα έχει θετικά επακόλουθα στις διομαδικές σχέσεις, έχουν καταγραφεί αρνητικές επιπτώσεις όσον αφορά τη γνωστική επίδοση, τις διομαδικές αλληλεπιδράσεις και την αποτελεσματικότητα της σχολικής διαχείρισης. Ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι η αρχή της πολιτισμικής αχρωματοψίας δεν είναι εφικτή σε μια κοινωνία, όπου οι κατηγοριοποιήσεις σε ομάδες βάσει εθνικότητας ή φυλής είναι σημαντικές και επηρεάζουν τις εμπειρίες ζωής των ανθρώπων. Η υιοθέτηση μιας βραχυπρόθεσμης οπτικής αχρωματοψίας θα μπορούσε ίσως να προωθήσει θετικές διαπροσωπικές στάσεις και συμπεριφορές μέσω της προσωρινής αγνόησης και αναστολής των σκέψεων και των πεποιθήσεων των ανθρώπων για τα μέλη άλλων ομάδων. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα η προϋπάρχουσα προκατάληψη είναι πιθανό να ανακάμψει.

Παρόλο που ο πυρήνας της πολιτισμικής αχρωματοψίας υποδεικνύει την αποφυγή της έμφασης στη φυλή και την εθνικότητα, η συγκεκριμένη ιδεολογία έχει λάβει αρκετές διαφορετικές μορφές. Μία εξ αυτών δίνει έμφαση στην *ανάδειξη των ομοιοτήτων* μεταξύ των ομάδων. Συγκεκριμένα, εστιάζει σε μια υπερκείμενη συμπεριληπτική ταυτότητα «εμείς», η οποία υπερβαίνει τις διακρίσεις μεταξύ των ομάδων και δυνητικά βελτιώνει τις διομαδικές σχέσεις. Μια παραλλαγή της ανάδειξης ομοιοτήτων, που συχνά αναφέρεται ως *ιδεολογία της αφομοίωσης*, υποστηρίζει ότι όλες οι ομάδες οφείλουν να υιοθετήσουν τους ίδιους τρόπους συμπεριφοράς, αυτούς της κυρίαρχης κουλτούρας. Η αφομοίωση πηγάζει από τη μεταφορά του όρου ‘melting pot’ (χωνευτήρι πολιτισμών), σύμφωνα με την οποία οι

διαφορές των ανθρώπων που μεταναστεύουν και ζουν σε μια χώρα εξαλείφονται, έτσι ώστε να μην υπάρχει πλέον καμία ορατή ψυχολογική βάση για προκαταλήψεις. Οι δύο παραπάνω μορφές έχουν επικριθεί ομοίως, ως μη κατάλληλες και επιθυμητές για μέλη περιθωριοποιημένων ομάδων. Ταυτόχρονα, η προσπάθεια για τη μείωση των διαφορών μεταξύ των ομάδων μπορεί να οδηγεί στην υποτίμηση και την αδιαφορία απέναντι στον ενυπάρχοντα ρατσισμό και στην περιθωριοποίηση των μη κυρίαρχων πολιτισμικών ομάδων. Επίσης, η αφομοίωση δεν έχει αποδειχθεί επιτυχημένη και επιθυμητή για τα μέλη των μη κυρίαρχων ομάδων, ιδιαίτερα εκείνων που διακρίνονται για την ισχυρή εθνική τους ταυτότητα.

Η πολιτισμική αχρωματοψία μπορεί επίσης να εφαρμοστεί *τονίζοντας τις ατομικές διαφορές*, δηλ. την ιδέα ότι το κάθε άτομο είναι ξεχωριστό. Υπό αυτή την έννοια, βασίζεται στην αρχή της αντιμετώπισης των ανθρώπων σε ατομικό επίπεδο. Εντούτοις, η μοναδικότητα του ατόμου, ως μορφή της αχρωματοψίας, έχει εξίσου επικριθεί για το ότι δεν δίνει έμφαση στην αξία της ταυτότητας των μελών των φυλετικών και εθνικών μειονοτικών ομάδων, ενώ έχει θεωρηθεί αρκετά απαιτητική γνωστικά, ώστε να μη μπορεί να εφαρμόζεται από τους ανθρώπους στην καθημερινή ζωή.

Συμπερασματικά, οι παραλλαγές της αχρωματοψίας που εστιάζουν στις «ομοιότητες» και στη «μοναδικότητα» φαίνεται να έχουν κάποια προοπτική σε επίπεδο θεωρίας και καθημερινής εμπειρίας όσον αφορά τη διευκόλυνση των θετικών διομαδικών αλληλεπιδράσεων, αν και με σημαντικές αδυναμίες. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι καμία από τις παραπάνω μορφές της πολιτισμικής αχρωματοψίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί ως μακροπρόθεσμη στρατηγική, καθώς λειτουργούν ενάντια στην ανάγκη των ανθρώπων να ενταχθούν και να διαμορφώσουν τον κόσμο τους σε ξεχωριστές κοινωνικές κατηγορίες. Τέλος, η γενικότερη μορφή της

πολιτισμικής αχρωματοψίας, η οποία υποδηλώνει την αγνόηση των ιδιοτήτων που φέρει ένα άτομο λόγω της συμμετοχής του σε μια ομάδα, έχει θεωρηθεί ανέφικτη και με αρνητικές συνέπειες.

Η Προσέγγιση της Πολυπολιτισμικότητας

Η πολυπολιτισμικότητα είναι μία από τις τρεις επικρατούσες ιδεολογικές προσεγγίσεις για ε τη βελτίωση των διομαδικών σχέσεων. Από πολλές πλευρές έχει θεωρηθεί ως η εναλλακτική προσέγγιση της ιδεολογίας της αχρωματοψίας. Υπήρξε απότοκη των κοινωνικών κινημάτων σχετικά με την αναγνώριση των δικαιωμάτων των περιθωριοποιημένων ή μη κυρίαρχων εθνικών και φυλετικών ομάδων, τα οποία υποστήριζαν τη διατήρηση της κουλτούρας των ομάδων αυτών, έτσι ώστε να αναγνωριστούν και να τύχουν σεβασμού.

Η βασική αρχή της πολυπολιτισμικότητας είναι ότι η φυλή και η εθνικότητα δεν πρέπει να αγνοούνται, καθώς οι προκαταλήψεις δημιουργούνται από την έλλειψη γνώσεων και σεβασμού αναφορικά με τις διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες. Στον πυρήνα της, η πολυπολιτισμική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η γνώση, η κατανόηση και η εκτίμηση της διαφορετικότητας συμβάλλουν στη μείωση των αρνητικών στάσεων και κατ' επέκταση οδηγούν στην εξάλειψη των διακρίσεων.

Η πολυπολιτισμική προσέγγιση δίνει αξία σε όλους τους πολιτισμούς, καθώς αμφισβητεί την άποψη περί ύπαρξης ενός «κοινού πολιτισμού» ή την ανωτερότητα ενός πολιτισμού σε σχέση με άλλους. Σε εκπαιδευτικά πλαίσια μπορεί να καλλιεργηθεί με σεμινάρια, διαλέξεις, ομάδες συζήτησης ή να ενσωματωθεί στη διδακτέα ύλη. Δημοφιλή παραδείγματα αποτελούν εκδηλώσεις, προγράμματα ή σεμινάρια σε σχολεία κυρίως των ΗΠΑ, τα οποία τονίζουν την ιστορία, τον πολιτισμό και τη συνεισφορά συγκεκριμένων φυλετικών και εθνικών ομάδων, όπως είναι ο Μήνας της Ιστορίας των Μαύρων ή ο Μήνας της Ισπανόφωνης Κληρονομιάς.

Υπάρχουν τρεις κύριες μορφές που μπορεί να πάρει η πολυπολιτισμική προσέγγιση. Η πρώτη είναι η μορφή των «σημαντικών διαφορών», η οποία δίνει έμφαση στις πολιτισμικές διαφορές των ομάδων με στόχο την καλύτερη κατανόηση της ζωής, των εμπειριών και της οπτικής των διαφορετικών άλλων. Η δεύτερη είναι η μορφή της «συνεισφοράς», η οποία δίνει έμφαση στην θετική συμβολή των διαφορετικών πολιτισμών για τη διαμόρφωση μιας ετερογενούς κοινωνίας. Η τρίτη μορφή της πολυπολιτισμικής ιδεολογίας ονομάζεται «πολιτισμική διατήρηση» και αναφέρεται στη διαφύλαξη της κουλτούρας και των παραδόσεων των μειονοτικών ομάδων σε μια χώρα ή κοινωνία σε σχέση με τον κυρίαρχο πολιτισμό. Γίνεται αντιληπτό ότι η μορφή της «πολιτισμικής διατήρησης» θεωρείται ακριβώς αντίθετη της ιδεολογίας της αφομοίωσης.

Οι παραπάνω μορφές συχνά επικαλύπτονται στη βιβλιογραφία, αλλά παρακάτω παρατίθενται ορισμένες μελέτες που τις μετρούν και τις χειρίζονται ως μεταβλητές προκειμένου να γίνουν περισσότερο κατανοητές οι επιδράσεις τους.

Οι Berry και Kalin (1995) διερεύνησαν πώς σχετίζεται η υιοθέτηση της πολυπολιτισμικής ιδεολογίας και η υποστήριξη πολυπολιτισμικών προγραμμάτων με την ανοχή ανάμεσα σε ενήλικες από διαφορετικές εθνικές ομάδες στον Καναδά. Η μέτρηση της πολυπολιτισμικής ιδεολογίας εμπεριείχε και τις τρεις μορφές, με έμφαση στην «πολιτισμική διατήρηση» ή αλλιώς αντι-αφομοίωση. Χρησιμοποιήθηκαν δύο υποκλίμακες για την μέτρησή της. Η μία περιείχε θετικά διατυπωμένα στοιχεία που μετρούσαν την πολυπολιτισμικότητα και η άλλη αρνητικά διατυπωμένα στοιχεία που μετρούσαν την αφομοίωση. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, βρέθηκε θετική συσχέτιση της υιοθέτησης της πολυπολιτισμικής προσέγγισης με την ανεκτικότητα απέναντι σε άτομα από διαφορετικές ομάδες, καθώς και ισχυρότερη δέσμευση με τη χώρα υποδοχής.

Η δυσκολία στη διάκριση των μορφών της πολυπολιτισμικότητας όμως δεν υφίσταται μόνο στις έρευνας, αλλά και σε πλαίσια εφαρμογής προγραμμάτων, όπως οι ομάδες διαλόγου στο σχολείο, όπου οι μαθητές διαφορετικής καταγωγής καλούνται να μιλήσουν για τη χώρα καταγωγής τους. Οι βασικοί προβληματισμοί που προκύπτουν σε αυτό το σημείο είναι δύο: Πρώτον, ποια μορφή της πολυπολιτισμικότητας συμβάλλει στη βελτίωση των διομαδικών στάσεων και συμπεριφορών; Και, δεύτερον, είναι η πολυπολιτισμική ιδεολογία ή απλώς η διομαδική επαφή που οδηγεί στην επιτυχία αυτών των προγραμμάτων πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης;

Παρόμοιοι προβληματισμοί ανέκυψαν στη μετα-ανάλυση των Stephan, Renfro και Stephan (2004). Οι ερευνητές αυτοί εξέτασαν 35 δημοσιεύσεις σχετικά με πολυπολιτισμικά εκπαιδευτικά προγράμματα, από το 1940 έως το 2004. Βρέθηκε θετική επίδραση των πολυπολιτισμικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων τόσο στη βραχυπρόθεσμη, όσο και στη μακροπρόθεσμη αλλαγή της συμπεριφοράς και των στάσεων μεταξύ των ομάδων. Ωστόσο, ήταν η διομαδική επαφή που φάνηκε να συμβάλλει στην επιτυχία αυτών των πολυπολιτισμικών προγραμμάτων. Δηλαδή, οι επιτυχημένες πολυπολιτισμικές παρεμβάσεις θα μπορούσαν να οφείλονται απλά στη διομαδική επαφή. Όπως βρέθηκε αργότερα, η μεγαλύτερη γνώση για τις άλλες ομάδες δεν ήταν ισχυρός διαμεσολαβητής για τις θετικές επιδράσεις της διομαδικής επαφής. Συνεπώς, η διομαδική επαφή μπορεί να οδηγήσει στην επιτυχία των πολυπολιτισμικών προγραμμάτων, αλλά το αντίστροφο επιχείρημα δεν ισχύει.

Επιπροσθέτως, αν και η συμπερίληψη στη διδακτέα ύλη προγραμμάτων με πολυπολιτισμικό περιεχόμενο εφαρμόζεται ευρέως σε εκπαιδευτικά πλαίσια, εντούτοις δεν έχει μελετηθεί αρκετά ως πρακτική πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Οι επικριτές της ιδεολογίας της πολυπολιτισμικότητας ανησυχούν ότι η εφαρμογή πολυπολιτισμικών προγραμμάτων στα σχολεία, αλλά και σε άλλα πλαίσια, μπορεί να έχει αθέμιτα αρνητικά αποτελέσματα. Η έμφαση στη διαφορετικότητα των φυλετικών και εθνικών ομάδων, είτε με τη μορφή των «σημαντικών διαφορών» είτε με την «εκτίμηση της συνεισφοράς» τους, μπορεί να οδηγήσει σε συνεχιζόμενες διακρίσεις και στερεότυπα. Το παραπάνω φαινόμενο έχει εντοπιστεί σε μαθητές τόσο σχολικής όσο και εφηβικής ηλικίας. Τέλος, η πολυπολιτισμικότητα, ιδιαιτέρως στη μορφή των «σημαντικών διαφορών», μπορεί να λειτουργήσει ως επιχείρημα υπέρ του ρατσισμού και του εθνικισμού, αντικαθιστώντας έτσι τις παρωχημένες βιολογικές ερμηνείες των διομαδικών διαφορών που έχουν καταρριφθεί επιστημονικά.

Η Προσέγγιση της Συμπολιτισμικότητας

Οι ιστορικοί Kelley και Prashad έρχονται να προτείνουν μια νέα ιδεολογική προσέγγιση για τη διαχείριση της πολιτισμικής διαφορετικότητας, τη συμπολιτισμικότητα. Αντί να δίνει έμφαση στις διαφορές μεταξύ των πολιτισμικών ομάδων, όπως ίσως άθελά τους κάνουν οι προηγούμενες ιδεολογίες, η συμπολιτισμικότητα εστιάζει στις ποικίλες διασυνδέσεις μεταξύ των ομάδων στηριζόμενη στην ιδέα ότι οι ομάδες μοιράζονται ένα κοινό παρελθόν γεμάτο αμοιβαίες επιδράσεις. Υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν «καθαροί» πολιτισμοί με συγκεκριμένο φυλετικό ή εθνοτικό υπόβαθρο και ότι η έννοια του πολιτισμού πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως σημείο ενοποίησης και όχι διάκρισης μεταξύ των ανθρώπων. Σε αυτό το πλαίσιο, υπογραμμίζεται ότι όλοι οι άνθρωποι συνδέονται βαθιά με μέλη άλλων πολιτισμικών ομάδων εντοπίζοντας είτε τη γραμμή της βιολογικής τους καταγωγής ανά τις ηπείρους, είτε απλώς κοινά πολιτισμικά στοιχεία που προκύπτουν από τις διασταυρούμενες ιστορικές πορείες τους. Επομένως, απώτερος στόχος της ιδεολογίας της συμπολιτισμικότητας φαίνεται να είναι η εκτίμηση και ο σεβασμός

μεταξύ όλων των ανθρώπων και η βελτίωση των διομαδικών στάσεων και αντιλήψεων.

Η συμπολιτισμικότητα επικεντρώνεται στη διασύνδεση των φυλετικών και εθνοτικών ομάδων, παρά στις διαφορές τους, πρεσβεύοντας τον σεβασμό και την αποδοχή της ταυτότητας του Άλλου, χωρίς αυτό να σημαίνει την εξομοίωση ή την υιοθέτηση μίας άλλης ταυτότητας. Η προσέγγιση αυτή φαίνεται να υποστηρίζεται από τις πρώτες ερευνητικές απόπειρες για την εμπειρική μελέτη της. Συγκεκριμένα, οι hooks και Mesa-Bains (2006), καθώς και ο Flint (2006), επιχείρησαν να επικεντρωθούν στις συνδέσεις μεταξύ δύο διαφορετικών φυλετικών-εθνοτικών ομάδων, με σκοπό την εξάλειψη των διαφορών, της ανισότητας και των στερεοτύπων, αντιπροτείνοντας την έμφαση στις ομοιότητες, τις κοινές ιδέες και πρακτικές και την κοινή ιστορία των ομάδων. Επομένως, η συμπολιτισμικότητα υποστηρίζει ότι η επικέντρωση στις συνδέσεις των διαφορετικών ομάδων μπορεί να βελτιώσει τις διομαδικές σχέσεις και στάσεις. Ακόμη, θα μπορούσε να εξαλείψει ορισμένες από τις αδυναμίες των προσεγγίσεων της πολυπολιτισμικής και της αχρωματοψίας, με σκοπό τα άτομα να μάθουν να συνυπάρχουν θετικά στις αλληλεπιδράσεις τους με τους άλλους ανθρώπους.

Από το άλλο μέρος, η αναγνώριση των αμοιβαίων επιδράσεων μεταξύ των πολιτισμών ενδέχεται να σχετίζεται με δυσαρέσκεια απέναντι στις εξω-ομάδες αν τα άτομα εστιάζουν στις αρνητικές αλληλεπιδράσεις. Είναι επίσης πιθανό ότι η προσπάθεια ενίσχυσης της συμπολιτισμικότητας μπορεί να βρει αντιστάσεις ή ακόμα και να έχει αρνητικές επιπτώσεις αν οι άνθρωποι εκλάβουν ότι με αυτή την προσέγγιση υποβαθμίζεται η μοναδικότητα της δικής τους πολιτισμικής ιστορίας και παράδοσης. Ακόμη, το γεγονός ότι τα μέλη μιας ομάδας τείνουν να αποδίδουν ένα προϊόν περισσότερο ή αποκλειστικά στη δική τους φυλετική ή εθνοτική ομάδα θα

μπορούσε να τους οδηγήσει να βλέπουν τις εξω-ομάδες ως αποκλίνουσες και διαφορετικές, παρά ως θετικά διασυνδεδεμένες με τη δική τους ομάδα. Επιπλέον, αν μια εθνοτική ομάδα θεωρεί ότι έχει σημαντική συμβολή σε έναν πολιτισμό, ενώ η συμπολιτισμική προσέγγιση φαίνεται να μειώνει την έμφαση της εν λόγω συνεισφοράς, αυτό θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση θυμού ή δυσαρέσκειας, το οποίο είναι πιο πιθανό να συμβεί σε μέλη των πιο περιθωριοποιημένων ομάδων. Ο αντίλογος σε αυτή την κριτική είναι ότι, αν η συμπολιτισμικότητα βοηθά τους ανθρώπους να νιώθουν ότι η συμβολή της ομάδας τους σε άλλα πολιτισμικά παράγωγα αναγνωρίζεται συγχρόνως με τις συνεισφορές άλλων ομάδων στο δικό τους πολιτισμό, αυτό θα μπορούσε να μειώσει την αμυντική στάση ή τη δυσαρέσκεια.

Συμπερασματικά, η συμπολιτισμικότητα ως σχετικά νέα πολιτισμική ιδεολογία έχει αδυναμίες που δεν έχουν ακόμα διερευνηθεί επαρκώς. Το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι εστιάζει στις θετικές αλληλεπιδράσεις και στις ομοιότητες των διαφόρων εθνοτικών και φυλετικών ομάδων. Μια άλλη μορφή συμπολιτισμικότητας θα μπορούσε να επικεντρωθεί στις αρνητικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ομάδων και στο πώς έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της ιστορίας και των σημερινών κοινωνιών. Ενώ η εστίαση στις θετικές αλληλεπιδράσεις φαίνεται επιφανειακή, η επικέντρωση στις αρνητικές αλληλεπιδράσεις θα μπορούσε να δημιουργήσει καταστάσεις δυσαρέσκειας και έχθρας μεταξύ των ομάδων. Έτσι, μια πιο ουδέτερη μορφή συμπολιτισμικότητας θα ήταν ίσως πιο ρεαλιστική, αφού θα λάμβανε υπ' όψη τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των εθνοτικών και φυλετικών ομάδων χωρίς να προσδίδει σε αυτές θετική ή αρνητική χροιά.

Σύγκριση των Τριών Ιδεολογικών Προσεγγίσεων

Στην ενότητα αυτή πραγματοποιείται ανασκόπηση των ερευνών που συνέκριναν τις ιδεολογίες της πολυπολιτισμικότητας, της αχρωματοψίας και της συμπολιτισμικότητας όσον αφορά τις διομαδικές στάσεις και συμπεριφορές. Οι μελέτες αυτές πραγματοποιήθηκαν στην Ολλανδία, στις ΗΠΑ και στον Καναδά.

Η πολυπολιτισμικότητα συσχετίστηκε με θετικές διομαδικές συμπεριφορές, συγκριτικά με την αχρωματοψία, με βάση τα ευρήματα ερευνών στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Ειδικότερα, η πολυπολιτισμικότητα συνδέθηκε με χαμηλότερη έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη, μικρότερη τάση για εθνοκεντρισμό, πιο θετικά συναισθήματα για αλληλεπίδραση με την εξωομάδα, μεγαλύτερη υποστήριξη φιλελεύθερων δημόσιων πολιτικών και λιγότερη αποδοχή της κοινωνικής ανισότητας. Στην έρευνα του Verkuyten, η πολυπολιτισμικότητα υιοθετήθηκε περισσότερο από μέλη μη κυρίαρχων ομάδων και συνδέθηκε με αύξηση της αυτοεκτίμησής τους και θετική αξιολόγηση της ενδο-ομάδας τους. Μια αδυναμία αυτής της ιδεολογίας φάνηκε να είναι το γεγονός ότι η οξύτερη αντίληψη των διαφορών μεταξύ των πολιτισμικών ομάδων ενδέχεται να οδηγήσει στην εμφάνιση περισσότερων στερεοτύπων.

Τα αποτελέσματα των ερευνών για την αχρωματοψία έδειξαν ότι σχετίζεται τόσο με θετικές, όσο και με αρνητικές συμπεριφορές. Συγκεκριμένα, σε έναν πειραματικό σχεδιασμό, η ομάδα των συμμετεχόντων που εκτέθηκε σε μηνύματα σύμφωνα με την ιδεολογία της αχρωματοψίας σημείωσε χαμηλότερη έκδηλη διομαδική προκατάληψη, λιγότερο εθνοκεντρισμό και μικρότερη υποστήριξη της κοινωνικής ανισότητας, συγκριτικά με ομάδα ελέγχου. Αντίθετα, όταν έγινε απευθείας σύγκριση με την πολυπολιτισμικότητα ή όταν χρησιμοποιήθηκαν έμμεσες μετρήσεις της προκατάληψης, η αχρωματοψία συνδέθηκε με υψηλότερη διομαδική

προκατάληψη, περισσότερα στερεότυπα, υψηλότερο εθνοκεντρισμό και λιγότερη αποδοχή της διαφορετικότητας. Επιπλέον, φαίνεται ότι η αχρωματοψία τείνει να είναι περισσότερο αποδεκτή από μέλη της κυρίαρχης ομάδας.

Μια μορφή της αχρωματοψίας που ωστόσο αντιμετωπίζεται ξεχωριστά από τις άλλες παραλλαγές της είναι η αφομοίωση. Συγκριτικά με την πολυπολιτισμικότητα, η αφομοίωση έχει συσχετιστεί σταθερά με αρνητική έκβαση στις διομαδικές στάσεις και, ειδικότερα, με μεγαλύτερο εθνοκεντρισμό, περισσότερα στερεότυπα, υψηλότερη προκατάληψη, μικρότερη υποστήριξη φιλελεύθερων δημόσιων πολιτικών, μεγαλύτερη αποδοχή της κοινωνικής ανισότητας, λιγότερο ενδιαφέρον και άνεση απέναντι στη διαφορετικότητα και λιγότερο συχνή διομαδική επαφή. Την αφομοίωση υιοθετούν κυρίως μέλη των κυρίαρχων ομάδων (π.χ. Ολλανδοί μάλλον, παρά Τουρκο-Ολλανδοί) και η αποδοχή της συνδέεται με ισχυρή ταύτιση με την εθνοτική εσω-ομάδα και αρνητική αξιολόγηση της εξω-ομάδας.

Η συμπολιτισμικότητα αποτελεί την πιο σύγχρονη και λιγότερο μελετημένη ιδεολογική πολιτισμική προσέγγιση. Οι Rosenthal και Levy πραγματοποίησαν έξι έρευνες στις οποίες συνέκριναν τα αποτελέσματα της συμπολιτισμικότητας με αυτά της αχρωματοψίας και της πολυπολιτισμικότητας. Στις τρεις πρώτες έρευνες, με συμμετέχοντες από διάφορες εθνοπολιτισμικές ομάδες στις ΗΠΑ (Ασιάτες, μαύροι, Λατίνοι και λευκοί Αμερικάνοι), φάνηκε ότι η ουδέτερη μορφή της συμπολιτισμικότητας, συγκριτικά με την πολυπολιτισμικότητα και την αχρωματοψία, σχετιζόταν με μικρότερη αποδοχή της κοινωνικής αδικίας, μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εκτίμηση και άνεση απέναντι στη διαφορετικότητα και μεγαλύτερη προθυμία για διομαδική επαφή. Στις επόμενες δύο έρευνες, με δείγμα λευκών και μαύρους Αμερικανούς, επαναβεβαιώθηκαν τα παραπάνω αποτελέσματα, ενώ επιπλέον φάνηκε να υπάρχει συστηματική συσχέτιση της συμπολιτισμικότητας με την υποστήριξη φιλελεύθερων

πολιτικών, όπως αυτή της νομιμοποίησης των παράνομων μεταναστών στις ΗΠΑ. Όσον αφορά τη φυλετική καταγωγή, η σχέση μεταξύ της συμπολιτισμικότητας και της αποδοχής της διαφορετικότητας ήταν σημαντική μόνο για τους λευκούς και όχι για τους μαύρους Αμερικανούς. Τα ευρήματα δεν διέφεραν ακόμα και όταν οι άλλες δύο ιδεολογίες μετρήθηκαν με διαφορετικά ερωτηματολόγια. Συνεπώς, από το σύνολο των διαθέσιμων ερευνών προκύπτει ότι η συμπολιτισμικότητα σχετίζεται με περισσότερες θετικές συμπεριφορές συγκριτικά με τις άλλες δύο ιδεολογίες.

Συμπερασματικά, η σύγκριση των τριών πολιτισμικών ιδεολογιών αναδεικνύει τόσο τα πλεονεκτήματα, όσο και τις αδυναμίες καθεμιάς. Τα άτομα εν γένει φαίνεται να υποστηρίζουν έντονα και σε παρόμοιο βαθμό την πολυπολιτισμικότητα και τη συμπολιτισμικότητα. Αντιθέτως, εκδηλώνουν μικρότερη προτίμηση για την αχρωματοψία, ιδιαιτέρως για την αφομοίωση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως η αχρωματοψία, στη γενικότερή της μορφή, συνδέεται με αρνητικές συνέπειες για τις διομαδικές στάσεις και σχέσεις, ενώ ειδικότερα η αφομοίωση συγκεντρώνει τις πιο ξεκάθαρα αρνητικές επιπτώσεις. Επιπροσθέτως, όταν διαπιστώνονται διαφορές μεταξύ των ομάδων, οι κυρίαρχες ομάδες τείνουν να υποστηρίζουν περισσότερο την αχρωματοψία και την αφομοίωση, ενώ οι μη κυρίαρχες ομάδες την πολυπολιτισμικότητα. Η συμπολιτισμικότητα προτιμάται τόσο από κυρίαρχες, όσο και από μη κυρίαρχες ομάδες, καθώς συνδέεται σταθερά με θετικές διομαδικές στάσεις. Εν κατακλείδι, οι τρεις ιδεολογικές προσεγγίσεις δεν είναι απαραίτητα αντίθετες μεταξύ τους και μπορούν ακόμη και να έχουν θετική συσχέτιση μεταξύ τους. Κάθε ιδεολογία διαθέτει στοιχεία που συνεισφέρουν κατά περίπτωση σε θετικές διομαδικές στάσεις. Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων μπορεί να δημιουργήσει μια πιο αποτελεσματική προσέγγιση σε εφαρμοσμένα πλαίσια, όπως τα σχολεία.

Προεκτάσεις για τις Πολιτικές, τα Προγράμματα και τις Παρεμβάσεις:**Εφαρμόζοντας μια Συνδυαστική Ιδεολογική Προσέγγιση**

Το κεφάλαιο αυτό πραγματεύεται τις εφαρμογές των ιδεολογικών προσεγγίσεων της αχρωματοψίας, της πολυπολιτισμικότητας και της συμπολιτισμικότητας σε διάφορα πλαίσια. Η κριτική των ισχυρών και των αδύναμων σημείων κάθε ιδεολογικής προσέγγισης αναδεικνύει ότι καμία προσέγγιση δεν είναι από μόνη της εξ ολοκλήρου αποτελεσματική. Από τους πιθανούς συνδυασμούς των παραπάνω ιδεολογιών, αποτελεσματικότερος στην εφαρμογή προγραμμάτων και πολιτικών θεωρείται εκείνος ο οποίος μεγιστοποιεί τα πλεονεκτήματα και αμβλύνει τις αδυναμίες κάθε προσέγγισης συμβάλλοντας στη βελτίωση των διομαδικών στάσεων και σχέσεων. Συγκεκριμένα, η πλέον αποτελεσματική στρατηγική είναι η παρουσίαση των δυνατών σημείων όλων των ιδεολογιών μαζί, ώστε οι αδυναμίες της κάθε ιδεολογίας να αντικρούονται από τα δυνατά σημεία των άλλων ιδεολογιών.

Στη συνέχεια, παρατίθενται παραδείγματα συνδυασμού των τριών ιδεολογικών προσεγγίσεων στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, τα οποία εφαρμόζονται εντός και εκτός του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Αναφορικά με τις εφαρμογές εκτός αναλυτικού προγράμματος, παρατίθενται τα παραδείγματα του εορτασμού του Μήνα Μαύρης Ιστορίας και του Μήνα Ισπανόφωνης Κληρονομιάς στις ΗΠΑ, τα οποία βασίζονται ιδεολογικά στην προσέγγιση της πολυπολιτισμικότητας. Στόχος του προγράμματος του Μήνα Μαύρης Ιστορίας είναι να υπογραμμίσει τη συμβολή των Αφροαμερικανών στην κοινωνία και τις ιστορικές διακρίσεις εναντίον τους. Ταυτόχρονα όμως η εστίαση στη συγκεκριμένη προσέγγιση μπορεί να οδηγήσει ακούσια στην αντιμετώπιση των Αφροαμερικανών και της ιστορίας τους ως διακριτό μέρος της ιστορίας του συνόλου των Αμερικανών. Επιπλέον, τα προγράμματα μπορούν να εκληφθούν ότι αφορούν αποκλειστικά τους

Αφροαμερικανούς μαθητές, για τους οποίους είναι σημαντικά. Ωστόσο, η συμπερίληψη αποτελεσματικών στοιχείων των προσεγγίσεων της αχρωματοψίας και της συμπολιτισμικότητας δύναται να οδηγήσει σε πιο θετικά αποτελέσματα στις διομαδικές στάσεις και σχέσεις. Αυτό θα πραγματοποιηθεί με τον συγκερασμό των προαναφερθέντων προσεγγίσεων. Αρχικά, ενσωματώνοντας τις δύο μορφές της αχρωματοψίας, δίνεται έμφαση στις «ομοιότητες» μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και στη «μοναδικότητα» του κάθε ατόμου εντός της ομάδας. Στη συνέχεια, ενσωματώνοντας την προσέγγιση της συμπολιτισμικότητας, δίνεται έμφαση στις ιστορικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ ποικίλων φυλετικών και εθνοτικών ομάδων και στις αμφίδρομες επιρροές τους στη διαμόρφωση της αμερικανικής κουλτούρας. Με παρόμοιο τρόπο ο συνδυασμός των τριών προσεγγίσεων εφαρμόζεται και στο πρόγραμμα του Μήνα Λατινοαμερικανικής Κληρονομιάς.

Ωστόσο, αναφέρεται ότι οι σύντομες εκτός αναλυτικού προγράμματος εφαρμογές ενδέχεται να μην είναι τόσο αποτελεσματικές όσο η εφαρμογή του συνδυασμού των ιδεολογικών προσεγγίσεων εντός του αναλυτικού προγράμματος. Απαιτείται τροποποίηση ολόκληρου του προγράμματος διδασκαλίας, της παιδαγωγικής προσέγγισης και της κουλτούρας του σχολείου, ώστε να αντανακλούν την ετερότητα της κοινωνίας και να προάγουν την ισοτιμία στην εκπαίδευση. Αναλυτικότερα, προτείνονται τροποποιήσεις που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν στα μαθήματα της ιστορίας, των καλλιτεχνικών και της αγγλικής γλώσσας, με συμπερίληψη στοιχείων των τριών ιδεολογιών. Στο μάθημα της ιστορίας, για παράδειγμα, υιοθετώντας την προσέγγιση της πολυπολιτισμικότητας, αποτελεσματική θα είναι η εστίαση στις ιστορικές εμπειρίες των ανθρώπων που προέρχονται από διαφορετικές εθνοτικές και φυλετικές ομάδες. Υιοθετώντας την προσέγγιση της αχρωματοψίας, θεωρείται σημαντική η έμφαση στις ομοιότητες

μεταξύ των ομάδων και στη μοναδικότητα του ατόμου εντός και εκτός ομάδας.

Τέλος, υιοθετώντας την προσέγγιση της συμπολιτισμικότητας, καθίσταται αναγκαία η αναγνώριση των αλληλεπιδράσεων και των συνδέσεων μεταξύ διαφορετικών χωρών, καθώς και των τρόπων με τους οποίους οι φυλετικές και εθνοτικές ομάδες συνεισφέρουν στη διαμόρφωση της ιστορίας.

Κατά την εφαρμογή της συνδυαστικής ιδεολογικής προσέγγισης καθίσταται απαραίτητη η επισήμανση των αδυναμιών των προσεγγίσεων, εκτός από τα πλεονεκτήματά τους, ώστε να αντισταθμιστούν πιθανές παρερμηνείες. Με άλλα λόγια, είναι αναγκαία η επισήμανση των αμοιβαίων επιδράσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών, ώστε να αποφευχθεί η αντίληψη ότι οι κυρίαρχες πολιτισμικές ομάδες συνέβαλαν μονομερώς ή περισσότερο στα ιστορικά γεγονότα και στα πολιτισμικά παράγωγα, συγκριτικά με τις μη κυρίαρχες ομάδες (ενδεχόμενη παρερμηνεία της προσέγγισης της συμπολιτισμικότητας). Ταυτόχρονα, είναι σημαντική η αναγνώριση της εθνικής ταυτότητας κάθε εθνοπολιτισμικής ομάδας (ενδεχόμενη παρερμηνεία της προσέγγισης της αχρωματοψίας), αλλά και η άμβλυνση των στερεοτύπων ότι όλα τα μέλη μιας εθνοτικής ομάδας μοιράζονται όμοιες ιδέες και τον ίδιο τρόπο ζωής ή ότι η κουλτούρα αποτελεί τη βάση για διακρίσεις μεταξύ των ομάδων (ενδεχόμενη παρερμηνεία της προσέγγισης της πολυπολιτισμικότητας).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όταν υλοποιούνται συνδυαστικές ιδεολογικές προσεγγίσεις, πρέπει να προσαρμόζονται οι πολιτικές, τα προγράμματα και οι παρεμβάσεις στο χωροχρονικό πλαίσιο εφαρμογής και στον εκάστοτε πληθυσμό-στόχο. Επιπρόσθετα, χρήσιμη είναι η σε βάθος επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των συγκεκριμένων προγραμμάτων. Οι πολιτισμικές ιδεολογικές προσεγγίσεις είναι ευέλικτες και γι' αυτό μπορούν να εφαρμοστούν σε πολλά πλαίσια, καθώς και στον εργασιακό χώρο. Μελλοντικές έρευνες προτείνεται

να επικεντρωθούν στη βελτίωση των διομαδικών στάσεων και σχέσεων ακόμα πιο απομακρυσμένων ομάδων που ζουν σε πιο ομοιογενή πλαίσια.

Βιβλιογραφία

- Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2010). The colorblind, multicultural, and polycultural ideological approaches to improving intergroup attitudes and relations. *Social Issues and Policy Review*, 4(1), 215-246. doi:10.1111/j.1751-2409.2010.01022.x